

CREU CYMRU | CIPOLWG AR Y SECTOR

Casgliad o'r profiadau a'r heriau cyffredin sy'n wynebu aelodau Creu Cymru mewn cyfnod o galedi ariannol.

Crynodeb Gweithredol

Mae Creu Cymru yn cynrychioli sector celfyddydau perfformio bywiog Cymru. Mae'r aelodau'n cynnwys bron bob un o theatrau, canolfannau celfyddydol a chwmnïau cynhyrchu Cymru sy'n cael eu rhedeg yn broffesiynol, yn ogystal ag amrywiaeth eang o unigolion creadigol.

Cynhaliodd Creu Cymru yr adroddiad hwn er mwyn cael cipolwg ar y profiadau, yr heriau a'r pryderon a oedd yn gyffredin i'r aelodau o safbwynt yr argyfwng cyllido presennol a'r argyfwng costau byw ehangach.

Mae'n tynnu sylw at y tueddiadau a'r themâu cyffredin sy'n amlygu eu hunain ymhlith yr aelodau o ran gweithlu diwylliannol, stoc adeiladau, gwaith artistig a chynhyrchu a chreu rhaglenni creadigol, a'r rôl ddinesig yn diwallu anghenion cynulleidfaoedd a chymunedau ledled Cymru.

Y Prif Ganfyddiadau

1. Pwysau Ariannol ac Ecoleg y Sector:

- Mae'r sector wedi gweld gostyngiad o 25% yng nghyllid craidd y llywodraeth ers 2010, gyda Cyngor Celfyddydau Cymru yn gwneud penderfyniadau heriol ynghylch dosbarthu arian. Mae hyn yn ei dro wedi arwain at fwy o ddibyniaeth a phwysau sylweddol ar Gyllid y Loteri Genedlaethol a'r incwm posibl a ddarperir gan Ymddiriedolaethau a Sefydliadau.
- Mae'r celfyddydau perfformio yn dibynnu ar ecoleg o rwydweithiau cymunedol, llawrydd, annibynnol a sefydliadol creadigol symbiotig. Mae llai o gyllid yn golygu llai o allbwn artistig, gwaith ac adnoddau, gan roi pwysau nad oes modd ei gynnal ar staff y sector, a chyfyngu ar gapasiti ar gyfer cefnogi prosiectau newydd, cydweithio cymunedol a chreadigol, a chyfleoedd cyflogaeth llawrydd drwyddi draw.
- Mae'r celfyddydau perfformio yn llifo drwy rannau o'r gymdeithas ac yn ei chynnal mewn ffyrdd unigryw a hanfodol, gan gynnwys ieuchyd, addysg, gofal cymdeithasol a chymunedol. Nid yn unig y mae toriadau ariannol yn effeithio ar y diwydiant celfyddydau, maent hefyd yn cael effaith uniongyrchol ar les a bywiogrwydd cymunedau a'r gymdeithas yng Nghymru.

2. Newidiadau o ran Diwylliant a'r Gweithlu:

- Fe wnaeth y pandemig gyflymu newid systemig, gyda mwy o ymrwymiad i amrywiaeth, cynhwysiant ac arferion cyflogaeth teg yn y celfyddydau. Mae mwy a mwy o flaenoriaeth yn cael ei roi i gyflog teg a gwell cefnogaeth i staff a gweithwyr llawrydd creadigol yn y sector. Mae'r gweithlu'n croesawu'r newid tuag at drefniadau gwaith blaengar sy'n fwy hyblyg.
- Ond rhaid cofio bod cyflawni'r ymrwymadau hyn i newid systemig yn rhoi sefydliadau dan fwy a mwy o bwysau ariannol, ac yn golygu bod angen cyfyngu a chyfaddawdu pan mae'n dod i gynyrchiadau a rhaglenni, gweithgareddau a staffio.
- Mae llai o staff mewn sefydliadau yn rhoi mwy a mwy o bwysau ar y gweithlu sy'n weddill, gan effeithio ar lefelau boddhad yn y gwaith a chynyddu ansicrwydd. Mae'r heriau o ran recriwtio a cholli sgiliau a thalent – yn enwedig swyddogaethau arbenigol – y mae'r ansefydlogrwydd hwn yn eu creu yn bygwth cynaliadwyedd hirdymor y sector.

3. **Stoc Adeiladau a Heriau Gweithredol:**

- Mae Cymru'n symud yn gyflym tuag at argyfwng o safbwynt ei stoc adeiladau theatr a chelfyddydau, sy'n prysur heneiddio. Mae theatrau a chanolfannau celfyddydol yn wynebu costau gweithredol uwch o lawer y dyddiau hyn, yn enwedig o ran ynni, yswiriant a chynnal a chadw.
- Mae adeiladau hŷn – llawer ohonynt yn arwyddocaol o ran diwylliant ac yn adeiladau rhestredig gradd 2 – yn cael eu hystyried yn niweidiol i'r amgylchedd o ran defnydd o ynni, ac mae eu premiymau yswiriant uchel yn draenio cyllidebau sydd eisoes yn gyfyngedig. Mae angen buddsoddi ym mhob un o'r rhain, a hynny ar frys, er mwyn iddynt fod yn ddiogel ac yn weithredol ar gyfer eu cymunedau a'u cynulleidfaoedd.
- Mae datblygiadau mewn safonau hygrychedd ac effeithlonrwydd carbon ac amgylcheddol yn golygu bod hyd yn oed adeiladau cymharol newydd angen llawer o fuddsoddiad erbyn hyn.
- Mae cyfyngiadau ariannol yn gwthio rhai lleoliadau i gyfyngu ar oriau agor, dibynnu ar wirfoddolwyr, neu ohirio gwaith cynnal a chadw, ac mae hyn yn ei dro yn effeithio ar y gwasanaethau sy'n cael eu darparu ac ar brofiad y gynulleidfa.

4. **Teithio, Rhaglenni ac Ymgysylltu â'r Gynulleidfa:**

- Mae effaith llai o gyllid ar yr ecoleg greadigol – y capasiti i gynhyrchu a chostau technegol uwch yn benodol – yn arwain at lai o gynnyrch a llai o gynyrchiadau cartref. Mae hyn yn cyfyngu ymhellach ar gyfleoedd i dalent Cymru ac mae'n codi mwy a mwy o bryderon ynghylch hyfywedd teithio yng Nghymru.
- Mae cynulleidfaoedd yn dal yn wylidwrus, gan ffafrio cynyrchiadau cyfarwydd lle mae'r risg yn is. Mae'r argyfwng costau byw yn cyd-fynd yn uniongyrchol ag amlder presenoldeb yn hytrach na bandiau prisio. Mae lleoliadau wedi addasu gyda modelau prisio hyblyg, ond mae'r ffaith bod sgiliau ac adnoddau yn diflannu o'r sector yn golygu ei bod yn anodd cael arbenigedd ym maes marchnata a datblygu cynulleidfaoedd.

5. **Effaith Gymdeithasol a Rôl Gymunedol:**

- Mae'r celfyddydau'n rhan annatod o les cymunedol, ac maent yn gweithio'n galed ar y cyd â meysydd iechyd, addysg a gofal cymdeithasol i gyflawni'r rôl ddinesig i wella bywyd pobl yn eu cymunedau.
- Mae cyllidebau llai yn ei gwneud hi'n fwyfwy anodd i wneud hyn. Mae'r gallu i ddarparu cysylltiadau ystyrlon â chymunedau wedi'i gyd-blethu â'r heriau sy'n wynebu addysg, iechyd a lles cymdeithasol i ddiwallu anghenion cynyddol cymunedau – yn benodol anghenion pobl ifanc sy'n wynebu effaith Covid.
- Mae'r galw am weithgareddau celfyddydol a diwylliannol sy'n cael eu darparu yn y gymuned yn fwyfwy dwys, yn enwedig mewn ardaloedd o amddifadedd cymdeithasol, gyda chanolfannau a theatrau'n ysgwyddo effaith problemau ymddygiad gwrthgymdeithasol, tlodi a thlodi tanwydd. Mae'r angen yn mynd yn fwy tra bo'r gallu i ddarparu yn mynd yn llai.

6. **Eiriolaeth a Ffocws Strategol:**

- Mae'r aelodau'n mynegi rhwystredigaeth ynghylch y diffyg eiriolaeth a data cydlynol i gyfleu gwerth ac anghenion y sector yn glir. Mae llawer o sefydliadau'n ei chael yn anodd cofnodi a dangos eu heffaith oherwydd prinder adnoddau a chymorth systemig.
- Mae gwahaniaeth o ran capasiti a ffocws arweinyddiaeth ar draws y sector wrth i ni geisio cael llais cydgysylltiedig i ddangos effaith a gwerth, a syniad o sut i ddelio â'r cyd-destun economaidd-gymdeithasol heriol.

- Mae angen dull gweithredu cydlynol a chyffredin rhwng pawb ar lefel sefydliadol a llywodraethol ac ar lawr gwlad er mwyn cael dealltwriaeth gadarn o ecoleg, mecanweithiau a gwerth y sector, a datblygu cynllun i'w ddiogelu rhag argyfwng sy'n parhau i waethygu.

CYFLWYNIAD

Mae Creu Cymru yn hyrwyddo sector celfyddydau perfformio bywiog Cymru, gan gysylltu pobl, cynulleidfaoedd a chymunedau ar draws y wlad. Mae ein haelodau'n cynnwys bron bob un o theatrau, canolfannau celfyddydol a chwmnïau cynhyrchu Cymru sy'n cael eu rhedeg yn broffesiynol, yn ogystal ag amrywiaeth eang o unigolion creadigol.

Mae'r sector celfyddydol a diwylliannol yn cyflogi 7000 o bobl ledled Cymru, gan wneud cyfraniad hanfodol i economi, iechyd a lles a phroffil ac enw da rhyngwladol ein gwlad. Fodd bynnag, ers 2010, mae cyllid y celfyddydau ledled y DU wedi gweld toriadau cyson a dramatig ar sawl lefel wahanol. Mae hyn yn golygu bod gwariant y llywodraeth ar ddiwylliant yn y DU, ar hyn o bryd, ymhlith yr isaf yn Ewrop¹.

Mae'r adroddiad hwn yn ceisio rhoi cipolwg ar brofiadau ac argraffiadau aelodau Creu Cymru mewn perthynas â'r argyfwng cyllido presennol. Mae hefyd yn archwilio sut mae hyn yn cyd-fynd ag effaith yr argyfwng costau byw ar gynulleidfaoedd a chymunedau ledled Cymru.

Mewn sector sy'n fwyfwy ansicr ac ansefydlog, pwrpas Creu Cymru yw bod yn llais i'w aelodau, gan gyfleu profiadau a safbwyntiau sefydliadau'r celfyddydau perfformio ymhlith y cyhoedd yng Nghymru a'i lunwyr polisi a phenderfyniadau allweddol. Mae hyn yn teimlo'n bwysicach nawr nag erioed. Ar ôl ymgynghori â'n haelodau, gellir cadarnhau bod y pwysau cyson y mae'r sector wedi'i wynebu dros y 14 mlynedd diwethaf wedi ei wanhau'n ddifrifol. Mae'n hanfodol ein bod yn cyfleu difrifoldeb y problemau sy'n wynebu'r sector a'r risg o'r effaith bellgyrhaeddol ar fywyd diwylliannol Cymru heddiw ac yn y dyfodol.

Daw cynnwys yr adroddiad hwn o gyfweiliadau manwl gyda'n haelodau i gyd. Mae'r sampl yn cynrychioli safbwyntiau am hyd a lled ac allbwn sector celfyddydau perfformio Cymru. Mae'n cwmpasu gwahanol ardaloedd daearyddol Cymru, ac yn cynnwys tai cynhyrchu a chanolfannau celfyddydol mawr, lleoliadau bach a chanolig a chwmnïau teithiol sy'n cynhyrchu'n annibynnol. Mae'n cynnwys safbwyntiau lleoliadau sy'n eiddo i Brifysgolion ac i Awdurdodau Lleol ac ymddiriedolaethau theatrau annibynnol, ac mae'n cynnwys sefydliadau a ariennir gan brosiectau a rhai aml-flwyddyn Cyngor Celfyddydau Cymru.²

¹Campaign for the Arts a Phrifysgol Warwick, The State of the Arts, Campaign for the Arts a'r Ganolfan Astudiaethau Polisi Diwylliannol a'r Cyfryngau, Prifysgol Warwick, Gorffennaf 2024

² Atodiad 1

Roedd gan bobl lawer iawn i'w ddweud, ac mae'r sgysiau wedi bod yn onest, yn gadarn ac yn fanwl. Nodwyd bod llawer o'r themâu a ddaeth i'r amlwg yn gyffredin ar draws y sampl gyfan, waeth beth oedd eu maint, eu lleoliad na'u cyd-destun demograffig.

Wrth eu dwyn at ei gilydd, mae themâu allweddol yr adroddiad yn datgelu ystod gymhleth o ffactorau croestoriadol a mwyfwy paradocsiaidd sy'n effeithio ar y sector celfyddydau perfformio yng Nghymru. Mae angen deall y ffactorau hyn yn llawn er mwyn eiriol yn effeithiol dros y sector a'r buddsoddiad parhaus y mae taer ei angen arno.

THEATR FEL ECOLEG

Un o brif themâu'r adroddiad hwn yw apêl am fwy o ddealltwriaeth o'r ecoleg sydd yn y celfyddydau perfformio yng Nghymru. Mae'r sectorau sy'n bodoli yn y diwydiannau diwylliannol a chreadigol wedi'u cyd-blethu'n ddwfn – gyda'i gilydd a gyda'r gymdeithas ehangach. Oherwydd hyn, gall fod yn anodd mesur a phennu effaith, wedi'r cyfan, maent yn ategu ac yn llifo drwy rannau o gymdeithas mewn ffyrdd unigryw ac annatod, gan gynnwys iechyd, addysg, gofal cymunedol a chymdeithasol a lles cymunedol.

Mae'r cydgysylltiad hwn hefyd yn un o'r ffactorau anoddaf i ddelio ag ef wrth gyfleu natur a dyfnder yr argyfwng a wynebhir gan y celfyddydau a'r diwylliant. Roedd pob sgwrs yn sôn am y symbiosis sy'n bodoli ar draws y sector, a sut y gall tarfu ar hynny effeithio ar y system gyfan.

Mae llawer o'r aelodau'n teimlo bod y sector wedi methu llunio naratif effeithiol ynghylch natur gymhleth yr ecoleg hon, ac nad yw'r sector cyhoeddus na'r llywodraeth yn ei deall yn iawn. Oherwydd hyn, nid yw'r celfyddydau perfformio a'r rôl maent yn ei chwarae yn iechyd y gymdeithas yn cael eu gwerthfawrogi'n briodol ar y lefel uchaf, ac amlygir hyn gan y toriadau mewn buddsoddiad a welwyd ers 2010. Nod yr adroddiad hwn yw cyfleu agweddau unigryw yr ecoleg hon fel apêl am archwiliad dyfnach i'r ffyrdd y gellir ei diogelu, ei meithrin neu ei gwarchod er mwyn osgoi erydiad pellach.

CYLLID

Er bod 23 o sefydliadau ychwanegol wedi cael cyllid aml-flwyddyn yn sgil Adolygiad Buddsoddi Cyngor Celfyddydau Cymru yn 2023, gorfodwyd CCC i wneud nifer o benderfyniadau heriol ynghylch

dosbarthu cyllid ar draws ei bortffolio. Ac eithrio dau o'r sampl a ddarparodd wybodaeth ar gyfer yr adroddiad hwn, roedd pob un naill ai wedi colli cyllid yn llwyr, yn cael llai o gyllid neu wedi gweld y cyllid yn aros yn ei unfan.

Nid yw'n anodd deall cyd-destun y penderfyniadau hyn. Ers 2010, bu gostyngiad o 25% yng nghyllid craidd Cyngor Celfyddydau Cymru gan y Llywodraeth, a gostyngiad o 40% yng nghyllid refeniw llywodraeth leol ar gyfer diwylliant a gwasanaethau cysylltiedig.³ Mae'n gyfnod anodd i sefydliadau celfyddydol a diwylliannol. Mae'r dirywiad hwn mewn cyllid wedi cael ei waethygu gan y cynnwrf cymdeithasol a sectoraidd a ddaeth yn sgil pandemig 2020, a roddodd ergyd farwol bron i'r diwydiant. Yn wir, mae'n dal i weithio'n galed i ddod at ei hun.

Roedd yr holl aelodau'n cyfeirio at hafaliad cylchol syml a oedd yn ganolog i'w her o ddydd i ddydd. Mae llai o gysylltiadau cyllid yn cyd-fynd yn uniongyrchol â llai o weithgareddau. Mae llai o weithgareddau a rhaglenni artistig yn cyd-fynd yn uniongyrchol â llai o gyfleoedd cyflogaeth. Mae llai o gyflogaeth yn arwain at lai o adnoddau a chapsiti, gan adael staff craidd a'r gweithlu heb ddigon o adnoddau ac o dan ormod o bwysau.

Mae'r gostyngiad mewn cyllid portffolio aml-flwyddyn wedi rhoi mwy o bwysau a galw ar Raglen Ariannu Celfyddydau (Creu) y Loteri Genedlaethol. I lawer o sefydliadau neu unigolion creadigol sy'n cael eu hariannu gan brosiectau, mae cyllid Creu yn aml yn dibynnu ar gymorth ymarferol neu gymorth i gyd-gynhyrchu gan ganolfannau mwy a sefydliadau sy'n cael eu hariannu gan bortffolio i'w helpu i gynhyrchu gwaith. Yn sgil y wasgfa ar gyllid, mae llawer o'r sefydliadau hynny'n rhoi llai o gefnogaeth oherwydd ansicrwydd a chapsiti sydd dan bwysau. Mynegodd llawer bryderon am yr effaith hirdymor y bydd hyn yn ei chael ar greu gwaith a'r cynnyrch fydd ar gael yn y dyfodol.

Mae llai o fuddsoddiad gan y llywodraeth wedi rhoi rhagor o bwysau ar allu sefydliadau i godi arian a datblygu. Yn gyffredinol, Ymddiriedolaethau a Sefydliadau yw'r prif ffynonellau incwm amgen ar gyfer cyrff celfyddydol a diwylliannol. Cyfeiriodd yr holl aelodau at ba mor anodd yw sicrhau incwm ychwanegol, gan nodi bod llwybrau ymgeisio'n cau yn gynnar oherwydd y galw llethol. Ar ben hyn, nid yw'r cyfryw ffynonellau'n tueddu i ariannu costau gweithredol neu gostau craidd – gan ganolbwyntio yn hytrach ar gyllid ar gyfer gwaith ymgysylltu cymunedol a chymdeithasol. Mae hynny'n golygu, er ei fod yn hanfodol ar gyfer y dibenion cymdeithasol dinesig sy'n rhan o waith sefydliadau, nid yw'r cyllid hwn yn gwneud dim i leihau pwysau o ran capasiti ac adnoddau.

³Campaign for the Arts a Phrifysgol Warwick, The State of the Arts, Campaign for the Arts a'r Ganolfan Astudiaethau Polisi Diwylliannol a'r Cyfryngau, Prifysgol Warwick, Gorffennaf 2024

NEWID MEWN DIWYLLIANT

Yn ystod pandemig Covid-19, gwelwyd newid enfawr yn neialog diwylliannol y sector, wrth i bwyslais gael ei roi ar drafodaethau a galw am newid systemig yng nghelfyddydau a diwylliant y DU. Roedd y cysylltiad agos rhwng y celfyddydau, diwylliant a chymdeithas yn ei gwneud yn amhosibl peidio ag wynebu'r anghyfiawnder systemig yn systemau a strwythurau ein sector.

Roedd yr uchelgais a'r ymrwymiad cynyddol hwn i newid, i fynd i'r afael â diffyg cynrychiolaeth, ac i wella tegwch ac amrywiaeth yn y sector yn amlwg, ac yn parhau i fod wrth galon cyfeiriad strategol y rhai y buom yn siarad â nhw. Ar ben hynny, cydnabuwyd yn unfrydol fod y celfyddydau wedi gofyn gormod o lawer o'u gweithwyr am ddim digon, a hynny am ormod o amser. Ac roedd cysylltiad rhwng hyn a diwylliant sector a oedd wedi eithrio grwpiau ymylol ac economaidd-gymdeithasol is o'r gweithlu.

Roedd yr holl aelodau'n teimlo bod lefelau cyflog uwch yn rhan sylfaenol o'r dasg o gyflawni'r agenda cydraddoldeb, amrywiaeth a chynhwysiant, gan gadarnhau bod angen blaenoriaethu cynnydd chwyddiant neu gynnydd cyfatebol mewn costau byw ar gyfer eu gweithluoedd. Cydnabuwyd bod cynnydd a chefnogaeth y gymuned lawrydd yn elfen hanfodol o iechyd ecoleg y sector yn hyn o beth. Roedd theatrau a chwmnïau cynhyrchu yn nodi bod dyfodiad cynghreiriau llawrydd yn ystod ac ar ôl Covid wedi arwain at fwy o bwyslais ar gostio ar sail gwerth gan weithwyr llawrydd creadigol (h.y. dylunio goleuadau, cynhyrchu neu sain). Roeddent hefyd yn cydnabod, yn hanesyddol, fod diffyg canllawiau ffurfiol gan y diwydiant ynghylch cyfraddau comisiynu ar gyfer y math hwn o waith wedi arwain at arfer meincnodi cymheiriaid anffurfiol a oedd wedi cadw ffioedd yn artiffisial o isel ar draws y sector. Mae newid i fynd i'r afael â hyn; roedd yr holl aelodau'n gadarn o blaid yr angen i'r gweithlu llawrydd gael gwell cyflog, gyda'r rhan fwyaf o'r aelodau (ar wahân i awdurdodau lleol neu brifysgolion) yn talu cyfraddau sylfaenol Equity / ITC neu gyfraddau uwch.

Yn ddiweddar, roedd Theatr Clwyd wedi cynnal ymarfer mapio ar draws eu gweithlu llawrydd. Buont yn tracio gwahanol ddisgyblaethau ar draws mathau a graddfeydd cynhyrchu, gan gyfrifo'r amser gwirioneddol a dreuliyd yn gwneud gweithgarwch yn erbyn swyddogaethau aelodau craidd y cwmni (staff). Roedd hyn wedi arwain at gynnydd o 10% mewn cyfraddau llawrydd ar draws cynrychiadau. Er bod hyn yn newid cadarnhaol i Theatr Clwyd a'i pherthynas â gweithwyr llawrydd, realiti hyn yng nghyd-destun y sector ehangach yw na ellir cyfateb y cynnydd hwn. Mae'n cyfleu'r angen am fwy o ffocws yn y maes hwn, ond mae hefyd yn tynnu sylw at y risg o

anghysondebau o ran cyfraddau cyflog ar draws y sector, gan gymhlethu partneriaethau cyd-gynhyrchu y dibynnir arnynt i greu gwaith, ac effeithio ar ddarpariaeth mewn rhai meysydd o bosibl.

Mae'n amlwg, yng nghyd-destun llai o gyllid, fod yr ymgyrch i wella cyflogau ac amodau gwaith ar draws y sector wedi arwain at ailgyfeirio cyllidebau oddi wrth raglenni a gweithgareddau artistig sy'n wynebu cynulleidfaoedd. Os nad oedd gan sefydliad y gallu i ysgwyddo'r costau, credwyd yn gryf bod hyn yn arwain yn uniongyrchol at golli staff, neu anawsterau wrth gyflogi gweithwyr llawrydd ar lefel arbenigedd ofynnol.

Rydym yn weithlu artistig a chreadigol, sy'n cael ein gyrru gan angerdd, syniadau a chymhelliant i greu. Mae angen seilwaith ar artistiaid er mwyn gallu greu ar lefel broffesiynol ac er mwyn i'w gwaith ymgysylltu ac ennyn diddordeb ar lefel ddinesig. Mae Rheolaeth yn y Celfyddydau yn rhoi'r strwythur ar gyfer hyn, ac mae'r naill safbwynt a'r llall yn cael eu gyrru gan ymrwymiad i beidio â chyfaddawdu na lleihau'r gwaith, nac effaith y profiad ar gynulleidfaoedd neu gyfranogwyr. O ganlyniad, mae ymddygiad diwylliannol wedi datblygu yn y celfyddydau sy'n dibynnu ar barodrwydd gweithwyr i wneud rhywbeth o ddim byd, gan ofyn am lawer o hunan aberth ac aberth ariannol i wneud hynny. Mae hyn wedi eithrio'r gweithwyr a'r bobl greadigol hynny nad yw'r systemau a'r strwythurau presennol rydym yn gweithio ynddynt yn gallu diwallu eu hanghenion (ariannol, ffisegol, economaidd-gymdeithasol), ac yn parhau i'w heithrio. Y farn gyffredin oedd bod y diwylliant hwn o aberth wedi arwain at broblem barhaus nad oedd yn mynd i unman, gan guddio craciau difrifol yn sylfeini'r sector, sy'n gwyro dan bwysau ers tro byd.

Thema gyffredin a oedd yn codi mewn perthynas â chwestiynau ynghylch staff a'r gweithlu oedd yr angen i fynd i'r afael â'r hyn a ystyrir yn ymddygiadau diwylliannol dwfn. Roedd blaenoriaethu cydraddoldeb a lles staff, ac ymgorffori diwylliannau gofalu cefnogol, bob amser yn uwch ar agendâu strategol. Mae dogfennau mynediad penodol gan staff, swyddogion cymorth cyntaf iechyd meddwl a rolau hwyluswyr lles yn fwy cyffredin ar draws yr aelodaeth. Mae hyn wedi arwain at fwy o ymwybyddiaeth ymysg arweinwyr o'r lefelau angen yn eu gweithlu. Mae'n amlygu ehangder y sefyllfaoedd cymhleth y mae unigolion yn eu rheoli o ganlyniad i'r amgylchedd economaidd-gymdeithasol heriol sydd ohoni.

Nodwyd bod y genhedlaeth newydd o weithlu diwylliannol sy'n dod i'r gweithle yn cyflymu'r newid diwylliannol hwn. Cyfeiriodd pobl at wahaniaethau mewn disgwyliadau o ran cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith a'r hyn a ystyrir yn amodau ac arferion gweithio rhesymol ym marn pobl iau. Mae

hyn, ochr yn ochr â chymau breision ymlaen o ran amrywiaeth a chynhwysiant, wedi cyfrannu at elfen sylfaenol o agenda lles y sector, gyda chefnogaeth unfrydol pawb y siaradwyd â nhw.

Fodd bynnag, mynegwyd y gefnogaeth hon gyda chafeat am y paradocs o weithredu'r newidiadau diwylliannol hyn gan wynebu effaith gostyngiad sylweddol mewn cyllid ar yr un pryd. Y farn gyffredin oedd bod angen i'r sector, er mwyn bod yn fwy hygyrch, cynhwysol a theg, ystyried sut i roi llawer o amser ychwanegol i'w brosesau; neu wneud llai o lawer; neu gyflogi mwy o bobl. Ni ystyrir bod hyn yn bosibl yn y cyd-destun presennol a'r gred gyffredinol yw nad yw cyllidwyr yn llwyr gydnabod y cyfyng-gyngor hwn.

Y neges gyffredinol yw bod y sector wedi cyrraedd pwynt tyngedfennol, hyd yn oed yn ôl ei safonau ei hun. Ac mewn cyfnod mor ansicr, mae angen arweinyddiaeth gref i dorri'r cylch. Mae enghreifftiau o hyn i'w gweld ym mhenderfyniad Canolfan Mileniwm Cymru i roi'r gorau i'w holl weithgarwch rhwng mis Ionawr a mis Mawrth 2024. Yn yr un modd, gwnaeth Canolfan y Celfyddydau, Aberystwyth, y penderfyniad i gau dros Wyliau Banc prysur mis Mai oherwydd prinder staff, yn hytrach na gosod amodau gwaith anymarferol ar y staff a oedd ar ôl.

Mae'r penderfyniadau hyn yn anodd ac maent yn cael effaith fawr ar forâl staff ac ar ddarpariaeth a phrofiad y gynulleidfa. Fodd bynnag, maent yn angenrheidiol o ran iechyd ariannol a sefydliadol. Roedd yr aelodau'n cydnabod yn gyffredinol nad oedd pob sefydliad wedi'i strwythuro i wneud y mathau hyn o benderfyniadau nac yn gallu gwneud penderfyniadau o'r fath.

SWYDDI A CHYFLOGAETH

Pan ofynnwyd am effaith y sefyllfa bresennol ar staff a'r gweithlu, y prif bryder oedd gostyngiad yn nifer y swyddi a'r cyfleoedd gwaith ar draws y sector, a'r effeithiau cysylltiedig.

Er nad yw hyn wedi arwain at golli swyddi'n uniongyrchol – nid yw diswyddiadau wedi bod yn gyffredin ar draws y sector – mae'r realiti'n llai amlwg ond yr un mor frawychus. Soniodd pob sefydliad y siaradwyd â nhw am adolygu cynlluniau a gweithgarwch strategol, ac roedd hyn yn ymwneud yn bennaf ag ailstrwythuro neu ail-ddychmygu timau. Yn fwyaf cyffredin, mae hyn yn golygu peidio â chyflogi aelod newydd o staff pan fydd rhywun yn gadael, a bod cyfrifoldebau'r unigolyn hwnnw'n cael eu hamsugno gan swyddi presennol.

Mae enghreifftiau eraill o ailstrwythuro neu ail-ddychmygu yn cynnwys newid cynyddol i gontractau tymor byr neu hunangyflogedig o fewn timau sefydliadol, gyda llawer o staff craidd gydag ail swydd neu fwy nag un swydd arall. Er bod contractau tymor byr, contractau hyblyg neu gontractau dim oriau wastad wedi chwarae eu rhan yn y gweithlu diwylliannol (sef perfformwyr a gweithwyr creadigol cefn llwyfan), nodwyd eu bod yn ymestyn i waith gweinyddu a rheoli'r celfyddydau, a bod hyn yn cael effaith ansefydlog ar y seilwaith sy'n angenrheidiol i gefnogi gwaith cynhyrchu creadigol y sector. Cydnabuwyd bod cyflwyno patrymau gweithio mwy hyblyg ac addasol yn aml yn enghraifft gadarnhaol o strwythurau gofal a lles staff. Fodd bynnag, nodwyd hefyd bod y newid hwn yn arwydd o ymgais i gymryd arian yn ôl, gyda staff hefyd yn cael eu hannog i gymryd absenoldeb di-dâl neu i symud yn wirfoddol i oriau rhan amser.

Roedd lleoliadau'n aml yn sôn am gwtogi ar staff blaen tŷ, gyda llawer yn lleihau oriau agor er mwyn lleihau costau staffio. Mae patrwm yn dod i'r amlwg lle mae lleoliadau'n symud y cydbwysedd i fod yn ddibynnol ar staff achlysurol neu, fwy a mwy, gwirfoddolwyr. Mae'r gwirfoddolwyr hyn yn tueddu i fod yn bobl sydd wedi ymddeol, yn hytrach na phobl ifanc ar ddechrau eu bywyd gwaith. Mae hyn yn nodedig mewn perthynas â'r pwynt ehangach ynghylch ecoleg y sector. Yn ôl Theatr y Sherman, er y byddai'r sefydliad yn hanesyddol wedi gweld llwybr clir o'r timau blaen tŷ / swyddfa docynnau i dimau rheoli a gweinyddu'r celfyddydau, nid yw hyn yn wir erbyn hyn. Mae hyn yn cyd-fynd â phryderon ehangach a fynegwyd ynghylch sefydlu gweithlu'r dyfodol – y genhedlaeth nesaf – yn arferion diwylliannol bob dydd theatrau sy'n gweithio.

Mae'r newidiadau hyn yn cael effaith uniongyrchol ar ddiwylliant sefydliadau. Mae timau staff craidd yn mynd yn deneuach ac yn llai cadarn, gyda'r staff a'r arweinwyr sy'n weddill yn ysgwyddo'r cyfrifoldeb a'r pwysau, gyda mwy o lwyth gwaith. Mae hyn yn teimlo'n anstrategol ac yn anghynaliadwy, ac nid yw'n modelu'r newid systemig sydd ei angen ar draws y sector i wreiddio arferion mwy cynhwysol ac amgylcheddau gwaith gwell.

RECRIWTIO, SGILIAU A CHOLLI TALENT

Cydnabyddir yn gyffredinol fod bwloch sgiliau cynyddol yn dod i'r amlwg ar draws y sector. Mae sector celfyddydau perfformio Cymru yn cwmpasu ardaloedd trefol, gwledig ac ôl-ddiwydiannol. O ganlyniad, mae llai o symud ar draws y sector, ac mae'n fwy anodd symud ymlaen mewn gyrfa, gyda'r rheini mewn swyddogaethau strategol sy'n talu'n well yn aros am fwy o amser. Mae risg amlwg yn perthyn i hyn o ran cynnal sgiliau, egni a deinameg y gweithluoedd.

Mynegodd llawer o aelodau bryderon am y gwahaniaeth mewn arweinyddiaeth ar draws y sector. Mae'n anodd sicrhau profiad a thalent mewn arweinyddiaeth weithredol a chreadigol. Roedd arbenigeddau a oedd yn gysylltiedig â chynulleidfaoedd, rheoli pobl a'r newid sefydliadol sydd ei angen i ymdrin â'r cyd-destun economaidd-gymdeithasol heriol hwn – yn enwedig y tu allan i'r dinas-ranbarthau – yn cael eu hystyried yn gynyddol denau ar lawr gwlad. Er bod y sefydliadau sydd â mwy o adnoddau yn cydnabod eu rôl yn modelu newid ac yn gwneud penderfyniadau mwy hyblyg a dewr, cydnabuwyd hefyd nad oes gan lawer o sefydliadau llai bob amser y strwythurau arweinyddiaeth uwch i wneud yr un fath.

Nododd Theatr Clwyd fod yr egni o gwmpas ei ddatblygiad cyfalaf mawr, ynghyd â'r ffaith ei fod yn agos at ddinasoedd allweddol dros y ffin yng Ngogledd Lloegr, yn gwneud adleoli neu gymudo'n fwy ymarferol – ond mae'n ymddangos bod hynny'n eithriad. Nododd pob sefydliad y tu allan i'r dinas-ranbarthau ei bod yn anodd sicrhau talent mewn timau craidd.

Yn ogystal â hyn, daeth safbwynt cyffredin i'r amlwg ynghylch haen o reolwyr 'wedi'u gwasgu yn y canol' mewn sefydliadau, sy'n gysylltiedig â phatrwm ehangach o swyddogaethau sydd i bob golwg yn ymgorffori sgiliau trosglwyddadwy allweddol (yn enwedig datblygu cynulleidfaoedd a marchnata, cynhyrchu a chynhyrchu technegol) yn gadael y sector am gyfleoedd yn rhywle arall.

Nododd cyfarwyddwyr artistig ddiffyg buddsoddiad hanesyddol yn y sector yn rôl y cynhyrchydd ac mewn strategaeth gynhyrchu gydgysylltiedig, gan adael Cymru gyda bwlch sylweddol mewn arbenigedd yn hyn o beth. Nododd cyfarwyddwyr a rheolwyr gweithredol y diffyg arbenigedd ym maes cyfathrebu a chynulleidfaoedd, gyda llawer o swyddogaethau marchnata wedi diflannu o dimau staff canolfannau yn gyfan gwbl, ac wedi dod yn rhan o swyddogaethau rheoli cyffredinol a gweithwyr y swyddfa docynnau.

O ran y gostyngiad mewn sgiliau cynhyrchu a thechnegol, daeth hyn i'r amlwg yn ystod y pandemig. Bryd hynny, gwelwyd cynnydd enfawr mewn cynhyrchu ar gyfer ffilm a'r cyfryngau, ond diflannodd swyddogaethau technegol wrth i leoliadau gau ac wrth i'r celfyddydau perfformio byw ddod i stop. Er bod rhai o'r gweithwyr hynny wedi dychwelyd, y farn yw bod y sector yn dal yn methu cystadlu â'r cyfraddau cyflog i adfer y gronfa argaeledd sydd ei hangen arno. Mae bylchau mawr mewn sgiliau a phrofiad yn y sector o hyd, gyda charfan o staff iau yn ymddangos heb ddigon o bobl i'w datblygu.

Roedd yr arbenigwyr medrus hynny sy'n dal i weithio yn y sector yn cael eu hystyried yn anfforddiadwy i gwmnïau neu ganolfannau cynhyrchu llai.

Yn ôl llawer, roedd datblygu sgiliau yn cael ei weld fel rhywbeth a oedd wedi disgyn rhwng y craciau rhwng CCC a Cymru Greadigol. O'r cwmnïau cynhyrchu y siaradwyd â nhw, roedd llawer yn teimlo nad oedd ganddynt ddewis ond cyflogi graddedigion dibrofiad i wneud swyddi dylunio neu dechnegol anodd, gan ysgwyddo cyfrifoldebau mentora eu hunain heb y capasiti priodol na'r setiau sgiliau perthnasol.

Ystyriwyd bod sicrhau staff cefn llwyfan sy'n siarad Cymraeg, yn enwedig rheolwyr llwyfan a staff cynhyrchu, yn arbennig o anodd, yn fwy felly oherwydd bod ystafelloedd ymarfer yn troi i'r Saesneg, gan weithio yn erbyn pwrpas craidd sefydliadau celfyddydau perfformio Cymraeg. Ar hyn o bryd mae Theatr Genedlaethol Cymru yn gweithio gydag interniaid cefn llwyfan a ariennir gan un o raglenni penodol Llywodraeth Cymru, sy'n cysylltu'r Gymraeg â'r economi yng nghadarnleoedd y Gymraeg. Fodd bynnag, mae ble i sicrhau cefnogaeth ar gyfer datblygu sgiliau ehangach yn y diwydiant y tu allan i ffiniau'r ddarpariaeth Gymraeg yn broblematig ac yn aneglur.

Nododd rhai cwmnïau cynhyrchu eu bod wedi gweld newid yn nisgwyladau graddedigion creadigol sy'n ymuno â'r gweithlu o hyfforddiant ac addysg uwch. Mae cyflwyno nifer o gyrsiau ôl-raddedig yn golygu bod myfyrwyr yn aros yn y brifysgol yn hirach, gan adael gyda mwy o ddyledion, ochr yn ochr â disgwyladau afrealistig ynghylch y gwaith sydd ar gael fel swydd gyntaf.

Fe wnaeth Prosiect Cysylltu a Ffynnu diweddar Cwmni Theatr Taking Flight – Breaking the Box – ddarparu amrywiaeth o leoliadau datblygu a phrofiad mewn disgyblaethau cefn llwyfan i bobl fyddar, anabl a niwrowahanol. Nododd y Cwmni eu bod, yn ystod y prosiect, wedi gweld newid mawr ac amlwg yn iechyd meddwl a gwynwch gweithwyr creadigol ar ddechrau eu gyrfa, a oedd wedi gwaethygu oherwydd effaith a methiannau systemau cysylltiedig Covid, a'r heriau economaidd-gymdeithasol parhaus.

Mae pryder ynghylch effaith y duedd hon ar lefelau sgiliau ac erydu hirdymor setiau sgiliau arbenigol a disgyblaethau yng Nghymru.

Soniodd llawer o'r rhai y buom yn siarad â nhw fod cysylltiad annatod rhwng morâl a gwerth. Nid oes amheuaeth nad yw'r ansicrwydd a'r ansefydlogrwydd y mae'r sector yn eu profi yn cael effaith niweidiol ar forâl ar draws y gweithlu.

Y brif dybiaeth yw bod dibrisio'r celfyddydau a diwylliant yn gyson drwy doriadau mewn cyllid cyhoeddus, a diffyg eiriolaeth amlwg ar lefel gyhoeddus a gwleidyddol, yn arwain at lai o foddhad mewn swyddi a mwy o flinder a lludded. Roedd hyn yn wahanol mewn ambell achos, lle'r oedd niferoedd y cynulleidfaoedd wedi parhau i fod yn uchel, a chefnogaeth y cyhoedd a chydabyddiaeth o werth yn cael ei gyfleu drwy bresenoldeb cynulleidfaoedd. Mae'n werth nodi bod y sefydliadau hyn yn tueddu i fod yn rhai â lefelau uwch o gymorthdaliadau cyhoeddus, i alluogi buddsoddiad mewn arbenigedd ym maes ymgysylltu â'r gynulleidfa, cyfathrebu a marchnata.

Y pryder ehangach yw nad yw'r sector celfyddydau perfformio yng Nghymru yn gallu denu'r lefelau sgiliau ac arbenigedd sydd eu hangen i oroesi'r argyfwng presennol. Mae diffyg cyflogau cystadleuol a sicrwydd swyddi yn golygu bod ennyn diddordeb cronfa ehangach o arbenigwyr – celfyddydol a diwylliannol yn y DU neu'n rhyngwladol – neu annog pobl i groesi ffiniau sectorau, yn dod yn fwyfwy anodd.

STOC ADEILADAU

Mae gan Gymru rwydwaith o ganolfannau celfyddydol a diwylliannol annibynnol – sy'n eiddo i Awdurdodau Lleol a Phrifysgolion – a'r rheini'n gwasanaethu demograffeg eang o gymunedau ar draws y wlad. Mae rhai yn gwasanaethu poblogaethau trefol, rhai'n gwasanaethu cymunedau dwys eu poblogaeth, ond lle mae'r cymunedau'n ynysig neu ddim yn cael eu gwasanaethu'n ddigonol, ac eraill yn denu cynulleidfaoedd gwledig gwahanol o radiws daearyddol gwledig eang.

Nid oes yr un lleoliad yr un fath, ac mewn llawer o achosion, maent yn symbiotig gyda'r gymuned leol y maent yn ei gwasanaethu. Mae llawer yn fannau hanesyddol wedi cael eu hadeiladu'n benodol ar gyfer anghenion diwylliannol hen gymunedau diwydiannol Cymru, lle mae gweithgarwch cymunedol, ochr yn ochr â gwaith artistig, yn dal i ddigwydd. Mae llawer o'r rhain yn adeiladau rhestredig gradd 2 y mae angen eu hatgyweirio a'u cynnal a'u cadw i wneud yn siŵr eu bod yn ddiogel i'r cyhoedd.

Roedd pawb y siaradwyd â nhw – o aelodau'r canolfannau a'r cwmnïau cynhyrchu i artistiaid unigol, cynhyrchwyr ac unigolion creadigol – yn mynegi pryder am hyn. Roedd yr alwad am gynllun strategol hirdymor ar gyfer buddsoddi yn stoc adeiladau theatrau Cymru fel rhan allweddol o'r ecoleg gelfyddydol a diwylliannol ehangach yn unfrydol ac yn frys.

Ar lefel sylfaenol, mae adeiladau'n ddrud i'w rhedeg. I'r rhan fwyaf o reolwyr theatrau, mae costau rhedeg a gofynion cynnal a chadw yn hollbwysig er mwyn bodoli o ddydd i ddydd. Siaradodd yr aelodau'n gyffredinol am effaith costau ynni sy'n aruthrol o uchel, yn ogystal â chynnydd anhygoel mewn premiymau yswiriant, sy'n cynyddu'r baich ariannol sy'n rhan o'u gwaith.

Mae blynyddoedd o ddiffyg buddsoddiad yn yr ystâd gyhoeddus yn golygu bod adeiladau celfyddydol a diwylliannol Cymru, yn yr un modd â'n hysbytai a'n hysgolion, yn cyrraedd eu pwynt tyngedfennol eu hunain. Mae rheolwyr canolfannau'n gwneud penderfyniadau anodd ond angenrheidiol bob dydd, gan flaenoriaethu iechyd a diogelwch yn hytrach na phrofiad artistig neu brofiad cwsmeriaid.

Mae llawer o'r adeiladau hyn yn niweidiol i'r amgylchedd o ran defnydd o ynni, ac mae eu premiymau yswiriant uchel yn draenio cyllidebau sydd eisoes yn gyfyngedig. Mae datblygiadau mewn safonau hygrychedd ac effeithlonrwydd carbon ac amgylcheddol yn golygu bod hyd yn oed adeiladau cymharol newydd angen llawer o fuddsoddiad erbyn hyn.

Bydd gwaith ailadeiladu cyfalaf Theatr Clwyd, sydd i fod i gael ei gwblhau yn 2025, yn ei gwneud yn un o'r theatrau mwyaf ecogyfeillgar yn Ewrop pan fydd yn agor ei drysau. Fodd bynnag, mae'r lleoliad hwn nad yw'n rhedeg ar danwydd ffosil yn dod â chynnydd sylweddol mewn costau yn ei sgil, gyda chynnydd wedi'i gyllidebu o bron i hanner miliwn o bunnoedd mewn costau ynni.

Hefyd, ar ôl ugain mlynedd yn unig, mae gan Ganolfan Mileniwm Cymru gynllun cynnal a chadw adeiladau cynhwysfawr sy'n rhan o'i chostau gweithredu craidd. Fodd bynnag, mae ei thîm yn awr yn edrych ar adnewyddu offer drud sy'n syml iawn wedi cyrraedd diwedd ei oes, a bydd hyn yn costio miloedd. Dyma un o'r canolfannau mwyaf llwyddiannus yn fasnachol yng Nghymru, gyda photensial sylweddol ar gyfer ennill incwm a buddsoddi. Ond nid yw'r prosiectau hyn yn gynnig cyllido ychwanegol hawdd na deniadol.

I lawer o ganolfannau celfyddydol a diwylliannol llai Cymru, mae blynyddoedd o gyllidebau cyfyng yn golygu bod llawer yn methu gweithredu mewn ffordd sy'n cynhyrchu digon o arian dros ben i'w fuddsoddi'n ôl yn yr adeiladau. Heb rywfaint o ffocws strategol, bydd y mater hwn yn mynd yn fwy ac yn fwy difrifol, a galwodd llawer o aelodau am arweiniad a chefnogaeth gan lywodraethau lleol a chenedlaethol ar sut i gynllunio a rheoli'r mater hwn sydd ar y gorwel.

Ffactor allweddol arall yw'r berthynas rhwng y celfyddydau ac Awdurdodau Lleol a Phrifysgolion. Mae gan bob un ei argyfwng ei hun, ac mae ansicrwydd y perthnasoedd hyn wedi dod yn fwyfwy amlwg wrth i'r sefyllfa waethygu drwyddi draw.

Wrth i gyllid y llywodraeth ganolog gael ei dynnu'n ôl ac wrth i arian gael ei ailgyfeirio i ofal cymdeithasol a'r anghenion mawr sy'n gysylltiedig â'r sector hwnnw, mae llawer o awdurdodau lleol wedi gorfod edrych ar eu darpariaeth gelfyddydol a diwylliannol yn y tymor byr. Mae cyllid awdurdodau lleol ar gyfer y celfyddydau wedi gostwng 40% yng Nghymru ers 2010⁴. Roedd y rhai y gwnaethom siarad â nhw o ganolfannau sy'n eiddo i Brifysgol neu Awdurdod Lleol yn pryderu bod y stasis mewn gwariant celfyddydol a diwylliannol gan y llywodraeth wedi creu golau gwyrdd ar gyfer tynnu buddsoddiad o'r sefydliadau hynny, yn hytrach na chadarnhau'r gefnogaeth.

Er gwaethaf hyn, yn y rhan fwyaf o achosion, mae Awdurdodau Lleol a Phrifysgolion yn dal i dalu'r biliau ynni a chynnal a chadw fel rhan o'u portffolios adeiladau. Ond mae mwy a mwy o leoliadau'n wynebu achosion o ail-godi tâl, neu'n gweld nad yw gwaith cynnal a chadw cyffredinol yn digwydd, gan waethygu'r problemau sydd ar y gorwel o ran anghenion buddsoddi cyfalaf eang.

Wrth i'r sefyllfa waethygu, mae pethau'n teimlo'n fwy ansefydlog. Roedd ein haelodau'n mynegi'n glir, pe baent yn gorfod ysgwyddo costau ynni mwyaf sydyn, byddai'n rhaid iddynt roi'r gorau i weithredu. Gyda'r ymgynghoriad diweddar ynghylch peidio â defnyddio Sefydliad Glowyr y Coed Duon am y tro, gyda'r bwriad o gadw'r adeilad fe y mae i'w ddefnyddio eto yn y dyfodol (mothballing), mae pryder y gallai achosion lle mae awdurdodau lleol yn lleihau eu hasedau ddod yn fwy cyffredin.

Y neges gyffredinol o'r holl sgysiau yw ei bod yn rhaid gweithredu ar y mater hwn, oherwydd yr effaith sylweddol ar ddarpariaeth ddiwylliannol ledled Cymru. Cydnabuwyd bod prosiectau cyfalaf yn tarfu ac yn amhoblogaidd yn ystod cyfnodau o ddirywiad, ond ar yr un pryd, mae hwn yn fater cylchol nad yw'n mynd i unman. Mae'n galw am ymrwymiad penodol gan lywodraethau cenedlaethol a lleol fel rhan o'u polisiau gwyrdd a diwylliannol, gydag arweiniad a chefnogaeth glir i'r sector ar sut i wneud y newid hwn.

Nododd Theatr Clwyd bwysigrwydd buddsoddiad y Llywodraeth a'r sector cyhoeddus wrth sbarduno a denu rhagor o fuddsoddiad preifat ar gyfer ei brosiect cyfalaf ei hun. Mae galw mawr ar

⁴Campaign for the Arts a Phrifysgol Warwick, The State of the Arts, Campaign for the Arts a'r Ganolfan Astudiaethau Polisi Diwylliannol a'r Cyfryngau, Prifysgol Warwick, Gorffennaf 2024

draws y sector am gynllun strategol ar gyfer buddsoddi yn y stoc adeiladau fel asedau cymunedol gwerthfawr a hanfodol.

ECOLEG GWAITH TEITHIOL, RHAGLENNI, CEFNOGI A CHYNHYRCHU

Mae heriau rhedeg busnes ac adeiladau yn straen enfawr ar arweinwyr strategol ar draws y sector. Ond i unigolion creadigol a rheolwyr yn sector y celfyddydau perfformio, croesawu cynulleidfaoedd i waith a gweithgarwch artistig o safon sy'n cyfoethogi bywydau ac yn bywiogi cymunedau yw'r hyn sy'n eu cymell i godi yn y bore. Ond mae pryder cynyddol ynghylch y gallu parhaus i gynhyrchu gwaith a mynd ar daith, gyda llawer o gwmnïau'n cwestiynu pa mor ymarferol yw teithio yng Nghymru yn y sefyllfa sydd ohoni.

Un o'r materion allweddol a leisiwyd yn gyffredinol ymhlith yr aelodau yw prinder cynnyrch teithio artistig – yn enwedig gwaith o safon sy'n cael ei gynhyrchu yng Nghymru. Mae diffyg strategaeth cynhyrchu a theithiol, a'r prinder cyfleoedd sydd ar gael i wneuthurwyr theatr annibynnol Cymru greu gwaith ar raddfa fawr, yn destun pryder ers tro. Ond nawr, mae toriadau parhaus i gyllid, ynghyd â'r cynnydd yng nghostau deunyddiau; cynhyrchu technegol; ffioedd artistiaid a thimau creadigol; teithio a llety i'r cast a'r criw, yn dwysáu'r broblem ymhellach. Mae nifer y cynyrchiadau theatr proffesiynol o safon sy'n cael eu creu mewn theatrau cynhyrchu ac sydd ar gael i'w gweld ledled Cymru yn gostwng.

Roedd y cwmnïau a'r tai cynhyrchu y buom yn siarad â nhw i gyd yn cyfeirio at leihau nifer y cynyrchiadau y gallant eu creu dros y tair blynedd nesaf. Er bod Theatr Clwyd, tŷ cynhyrchu mwyaf Cymru, yn astudiaeth achos gadarnhaol ar gyfer twf a buddsoddiad yn sector y theatr yng Nghymru, mae hefyd yn rhagweld y bydd angen lleihau nifer y cynyrchiadau bron i hanner dros y flwyddyn nesaf. Yn ogystal â hyn, mae cwmnïau cynhyrchu drwyddi draw yn rhoi blaenoriaeth i gomisiynu a chreu gwaith gyda llai o gast. Soniodd Theatr y Sherman am flaenoriaethu dewisiadau castio lleol pan fo modd i gadw costau llety i lawr, yn ogystal â chael eu gorfodi i dorri gwaith ymchwil a datblygu ym maes cynhyrchu yn ystod y 18 mis nesaf.

O ganlyniad, mae'r hinsawdd yn mynd yn fwyfwy anodd i artistiaid ac unigolion creadigol nad ydynt yn byw ac yn gweithio ger canolfannau creadigol fel Caerdydd ac Abertawe. I'r gwrthwyneb, gyda'r tŷ cynhyrchu mwyaf yng Nghymru wedi'i leoli yn y Gogledd-ddwyrain, a rhannau helaeth o'i gymuned creadigol yn byw ac yn gweithio yn Ne Cymru, mae hyn hefyd yn codi problemau o ran

costau teithio a llety fel rhan o'r gwaith o gynllunio cynyrchiadau. Yn gyffredinol, y canlyniad syml yw llai o waith, a mwy o bobl yn chwilio am waith y tu allan i Gymru neu mewn sectorau eraill.

Mae gwaith ymylol annibynnol ar raddfa fach yn elfen hanfodol o ecoleg y theatr a'r celfyddydau perfformio yng Nghymru. Wrth i leoliadau ei chael hi'n anodd ymdopi â chynnydd mewn costau, nid ydynt yn gallu helpu i greu gwaith newydd. Fel un o'r lleoliadau allweddol yng Ngorllewin Cymru, dywedodd Canolfan y Celfyddydau, Aberystwyth, ei bod yn rhaid iddi fod yn fwy cyfyngol ac yn fwy craff wrth ymdrin â cheisiadau am gyllid prosiect ar gyfer cwmnïau annibynnol er mwyn sicrhau y bydd modd parhau i roi cymorth. Yn ogystal â hyn, soniodd pob lleoliad am yr angen cynyddol i godi tâl am ofod ymarfer i helpu gyda chostau rhedeg, neu'r angen weithiau i gyfaddawdu ar ddatblygiad artistig neu raglenni sy'n canolbwyntio ar y gymuned i wneud lle ar gyfer llogi masnachol a gweithgareddau sy'n cynhyrchu incwm.

Ar gyfer lleoliadau sy'n derbyn, nid oes dwywaith y bydd prinder cynnyrch cartref o Gymru yn golygu y bydd angen cynyddu'r cynnyrch sy'n ymweld o'r tu allan i Gymru. Ar gyfer canolfannau mawr a chanolig Cymru, mae cynnyrch masnachol a phoblyddol yn rhan hanfodol o'u gweithrediad, ac felly'r ecoleg theatr ehangach maen nhw'n ei chefnogi. Mae refeniw gwaith masnachol yn caniatáu buddsoddiad yn ôl i elfennau artistig mwy amrywiol y rhaglen. Fodd bynnag, roedd rhaglenwyr yn mynegi'n glir nad yw cynyrchiadau theatr, a chynnyrch teithio masnachol yn benodol, wedi dod yn ôl i drefn yn iawn mewn unrhyw ffordd gyson na dibynadwy ers y pandemig. Y farn yw bod y rhwydwaith teithio, am gyfnod, wedi dal brig y don a grëwyd gan y cynnydd mewn Rhyddhad Treth Theatr a'r hyder a roddodd i hyrwyddwyr fynd ar daith fel rhan o'r adferiad ar ôl Covid. Fodd bynnag, mae pryder bod yr hyder hwn yn debygol o ddod i ben eto oherwydd gostyngiad yng nghyfraddau Rhyddhad Treth Theatr a rhagor o doriadau cyllid, ac mae'r ffaith bod llai o gynnyrch ar gael yn dangos bod hyn yn digwydd yn barod.

Effaith ganlyniadol hyn yw y bydd angen i ganolfannau lenwi mwy a mwy o raglenni gyda gwaith sydd â mwy o risg yn perthyn iddo, am gyfnodau byrrach. Nid yw'r gwaith hwn yn denu incwm na chynulleidfaedd mawr yn hawdd, ac felly mae'n galw am fwy o gapasiti ac adnoddau i'w buddsoddi mewn cynlluniau datblygu cynulleidfaedd (mae bwlch sgiliau cynyddol ar draws y sector yn barod, yn enwedig ar gyfer lleoliadau y tu allan i ranbarthau'r dinasoedd) a mwy o waith gweinyddol. Yn gyffredinol, mae hyn yn arwain at lai o enillion, ac yn y rhan fwyaf o achosion, colledion tymor byr.

O safbwynt rhaglenni a chynhyrchu, dywedodd pawb fod newid mewn cytundebau contract rhwng canolfannau a chwmnïau sy'n ymweld. Roedd symud oddi wrth sicrwydd i raniadau swyddfa

docynnau yn cael ei weld fel mater o raid gan y canolfannau er mwyn adennill costau. Fodd bynnag, cydnabuwyd yn gyffredinol nad yw natur cylchoedd cyllido prosiectau a'r modelau presennol o gynhyrchu theatr a rhaglenni wedi gallu addasu i'r newidiadau hyn mewn ffordd sy'n gweithio i'r naill ochr na'r llall. Mae sgysiau ynghylch datblygu cynulleidfaoedd, a phrisiau, yn dal i ddigwydd yn rhy hwyr. Ac yn syml iawn, nid yw cynrychiadau ar werth yn ddigon hir i sicrhau'r gwaith helaeth a'r amseroedd arwain marchnata sydd eu hangen i ddatblygu cynulleidfa i gyflawni'r rhaniadau.

Roedd llawer yn teimlo nad yw'r newidiadau hyn yn yr ecoleg o ran adnoddau lleoliadau, cynnyrch teithiol masnachol ac artistig, yn cael eu cydnabod yn briodol ar lefel cyllidwyr. Yn ogystal â hyn, nid yw'r buddsoddiad sylweddol a'r ffocws hirdymor y mae cynlluniau datblygu cynulleidfaoedd ystyrllon yn ei fynnu yn cyd-fynd â'r disgwyliadau sy'n ymwneud â rhaglenni artistig.

Y farn yw bod angen gwell dealltwriaeth ac eglurder cyffredin rhwng y sector a CCC ynghylch ecoleg cynrychiadau teithiol a chynhyrchu yng Nghymru, a chydbwysedd y cynnyrch sydd ei angen i'w chefnogi. Heb hyn, y pryder yw y bydd y cynnyrch sydd ar gael yn parhau i grebachu, gyda chanlyniadau difrifol i gynulleidfaoedd a darpariaeth ddiwylliannol ledled Cymru, a gallai gymryd blynyddoedd i bethau fynd yn ôl i drefn ar ôl hynny.

CYNULLEIDFAOEDD SY'N PRYNU TOCYNNAU

Wrth fyfyrrio ar effaith yr hinsawdd bresennol ar batrymau ac ymddygiad cynulleidfaoedd, daeth yn amlwg, er bod cynulleidfaoedd yn dal i ddod, fod eu hymddygiad wrth archebu yn newid. Wrth ystyried archebu, mae'r amllder yn is, gyda phrynwyr tocynnau'n dangos llai o awydd i fynd i weld gwaith gyda mwy o risg yn perthyn iddo (gwaith mwy artistig neu newydd). Mae patrymau a dewisiadau archebu yn gofyn am sicrwydd o adloniant; teitlau a chast adnabyddus, gyda diffyg diddordeb mewn rhaglenni â mwy o risg yn perthyn iddynt a theitlau anghyfarwydd. Wedi dweud hyn, yn achos prif dŷ cynhyrchu Caerdydd, mae Theatr y Sherman wedi sylwi bod eu cynnyrch mewnol yn cyd-fynd â thwf amlwg mewn teyrngarwch brand dros y blynyddoedd diwethaf. Mae cynulleidfaoedd yn dychwelyd ac yn cefnogi gwaith a theitlau newydd, yn benodol rhai sy'n ymdrin â straeon sy'n cynrychioli cymunedau a hunaniaethau cymdeithasol Caerdydd fel dinas.

O ran prisiau tocynnau, roedd pob lleoliad yn dweud yn glir bod angen iddynt gydbwysu eu hanghenion busnes gymaint â phosibl â'u pwrpas craidd fel adnoddau dinesig. Soniodd y rhan fwyaf o leoliadau am ymrwymiad i beidio â throsglwyddo effaith yr argyfwng costau byw i'w cynulleidfaoedd. Roedd y farn hon yn arbennig o gryf mewn canolfannau sy'n gweithredu mewn

ardaloedd lle mae lefelau amddifadedd cymdeithasol yn eithafol. Hyd yn oed pan nad oedd y penderfyniad yn cael ei yrru gan werthoedd, y profiad ymarferol oedd y byddai unrhyw gynnydd ym mhris tocynnau yn rhwystr a fyddai'n atal pobl rhag ymweld.

Nododd y canolfannau a'r cwmnïau sydd â mwy o adnoddau eu bod yn edrych ar fodolau prisio newydd, gyda phrisio deinamig yn dod yn fwy cyffredin. Dywedodd Venue Cymru fod yr opsiwn newydd 'talw mewn tri' yn boblogaidd iawn. Mewn cyd-destunau cymunedol mwy lleol, roedd modelau 'talw beth allwch chi' ar rai perfformiadau a rhaglenni allweddol yn gyffredin. Nododd llawer o'r aelodau fod y diffyg arbenigedd a phrofiad mewn gwaith marchnata a chynulleidfaoedd strategol yn dipyn o broblem wrth gyflwyno modelau fel y rhain. Cyfeiriwyd at hyn mewn perthynas â gostyngiadau cyffredinol mewn lefelau staffio, gyda swyddi swyddfa docynnau, codi arian, blaen tŷ a marchnata yn aml yn cael eu rhannu, ac mewn rhai achosion, yn dod yn rôl un person.

Mae hyn yn tynnu sylw unwaith eto at y sgiliau a gollwyd yn y maes hwn yn y sector, ar ôl colli unrhyw ffocws strategol cenedlaethol ar ddatblygu cynulleidfaoedd ers i Cynulleidfaoedd Cymru ddod i ben yn 2008. Mae'r diffyg buddsoddiad hwn yn y maes yn cyd-fynd â gostyngiad mewn cynulleidfaoedd, yn ogystal â llai o allu i fynd ati'n effeithiol i ddiffinio, proffilio a chynyddu gwerth y celfyddydau a diwylliant ymhlith y cyhoedd.

ANGEN CYMDEITHASOL

Mae tystiolaeth eang fod cael mynediad at y celfyddydau a chymryd rhan ynddynt yn gwella ansawdd bywyd ac yn cefnogi iechyd a lles. Mae hon yn gred graidd mewn gwahanol ffyrdd ymhlith ein haelodau i gyd. Mae pob un yn ystyried ei hun yn adnodd dinesig, cymdeithasol neu gymunedol.

Mynegodd pob un ymrwymiad i wasanaethu eu cymunedau lleol er mwyn gwella a chyfoethogi bywydau pobl a mynd i'r afael â materion cymdeithasol ehangach. Roedd gan bob un neges frys hefyd, sef ei bod yn anoddach ateb yr angen cynyddol am waith sy'n rhoi ffocws ar y gymuned ac yn ennyn diddordeb cymdeithasol, yn wyneb cyllidebau sy'n lleihau a'r heriau cymdeithasol ehangach y mae pawb yn eu hwynebu.

Mae'n gyffredin bod sefydliadau a lleoliadau wedi symud eu ffocws ymgysylltu i bobl ifanc a'u lles emosiynol a meddyliol, yn ogystal â mynd i'r afael â thlodi ac amddifadedd cymdeithasol.

Gwelodd Theatr Clwyd gynnydd yn y galw am eu rhaglen presgripsiynu cymdeithasol, iechyd a'r celfyddydau, yn ogystal â'u gwaith gyda gwasanaethau cymdeithasol yn cynnig atgyfeiriadau creadigol gyda phobl ifanc y tu allan i oriau ysgol. Dywedodd llawer o leoliadau eu bod yn cynnig amrywiaeth o weithgareddau fel rhan o'r cynllun Canolfannau Clyd. Nododd y Memo, Trecelyn, a Theatr The Torch fod y lefelau presenoldeb yn y sesiynau hyn yn dangos bod galw mawr gan y gymuned leol. Yn wir, roedd yr angen i ddarparu'r gweithgaredd hwn drwy gydol y flwyddyn yn glir. Fodd bynnag, nid oedd y naill leoliad na'r llall yn gallu parhau â'r gwaith hwn heb i'r ffrwd gyllido honno barhau. Ategwyd hyn yn gyffredinol gan y lleoliadau eraill a oedd yn rhan o'r cynllun.

I lawer o ganolfannau sy'n gweithredu mewn ardaloedd o amddifadedd cymdeithasol, mae colli darpariaeth gymunedol, iechyd meddwl a gwasanaethau gofal cymdeithasol yn dod yn fwy amlwg. Mae pryder cynyddol fod gofyn i'r celfyddydau lenwi bylchau gydag ymyriadau a chymorth mewn meysydd nad ydynt yn cael eu hariannu na'u hyfforddi'n briodol i'w darparu.

Nododd y Memo yn Nhrecelyn eu bod wedi gweld cynnydd sylweddol mewn ymddygiad gwrthgymdeithasol, yn enwedig triwantiaeth mewn ysgolion a fandaliaeth. Buont yn siarad am yr her ddyddiol o reoli trais, ymddygiad ymosodol a niwsans ymhlith plant ysgol yn eu harddegau o'r gymuned a'r dalgylch lleol, yn yr adeilad a'r tu allan iddo. Mae hyn yn arwydd o golli llawer o wasanaethau ieuencid ehangach sy'n cefnogi ac yn ymgysylltu â phobl ifanc yn yr ardaloedd hyn, ynghyd ag effaith Covid, sy'n dal i'w weld ar iechyd meddwl ac ymddygiad cymdeithasol y grŵp oedran hwnnw.

Soniodd llawer o'r aelodau am arwyddocâd yr argyfwng mewn addysg ar eu gwaith, a'u gallu i gyrraedd cynulleidfaoedd. Dyma enghraifft arall o sut mae'r celfyddydau a diwylliant yn gysylltiedig â'i gilydd ar draws y sector cyhoeddus. Mae'n amlwg bod ysgolion ac athrawon yn gwbl ymwybodol o werth cysylltu plant a phobl ifanc â'r celfyddydau. Fodd bynnag, soniodd pawb am y materion cynyddol gymhleth sy'n wynebu ysgolion ac effaith hyn yn ar y cysylltiad mae eu disgyblion yn ei gael â phrofiadau celfyddydol a diwylliannol. Nodwyd bod newidiadau yn ymddygiad disgyblion a'r cynnydd sydyn yn y ddarpariaeth anghenion ychwanegol yn rhwystr cynyddol i deithiau i'r theatr.

Yn ogystal, awgrymwyd y gallai'r rhaglen Ysgolion Creadigol fod wedi newid safbwyntiau athrawon a gweithwyr addysg proffesiynol am natur ymgysylltu creadigol. Yn y gorffennol, byddai gweithdai cwmnïau a gweithgareddau mewn ysgolion wedi trefnu tocynnau i ysgolion mewn theatrau, ond awgrymwyd bod disgwyl erbyn hyn i brofiadau celfyddydol ddigwydd yn yr ysgol.

Cododd Theatr The Torch y pwynt fod cyllid yr awdurdod addysg lleol a ddefnyddiwyd ar gyfer teithiau penodol i ysgolion dros y ddeng mlynedd ddiwethaf wedi gostwng o £200k i £10k, gan dynnu sylw unwaith eto at ba mor anodd yw cadw lefel y ddarpariaeth sydd ei hangen i gynnal y berthynas rhwng y celfyddydau ac addysg.

Cododd seilwaith trafndiaeth Cymru sawl gwaith fel rhwystr sylfaenol yn y berthynas rhwng ysgolion, theatrau a chwmnïau cynhyrchu. Mae costau teithio ac argaeledd wrth logi bysiau moethus yn broblem, a nododd llawer o dimau dysgu creadigol y cwmnïau cynhyrchu nad yw'r cronfeydd Ewch i Weld a Rhowch Gynnig Arni mor adnabyddus ar draws y system ysgolion ag y gallent fod. Y farn gyffredin yw bod y cronfeydd yn rhoi baich gweinyddol ar ysgolion, sydd eisoes dan ormod o bwysau, a bod hwn yn afresymol mewn rhai achosion. Ar ben hynny, dywedodd cwmnïau nad oedd rhai timau a oedd yn gyfrifol am y swyddfa docynnau yn gwybod rhyw lawer am fanylion y cronfeydd, ac nad oedd gwybodaeth yn treiddio i lawr gan y timau dysgu creadigol – rhai ohonynt yn gweinyddu ceisiadau ar ran yr ysgol hyd yn oed i sicrhau'r archeb. Unwaith eto, heb broses strategol yn cysylltu addysg, trafndiaeth a dysgu creadigol fel rhan o'r cwricwlwm creadigol, y teimlad oedd y byddai'r rhwystrau hyn yn parhau i fod yn broblem.

EIRIOLI EIN GWERTH

Mae'r sgysia hyn yn cyfleu amrywiaeth o broblemau sy'n dangos profiadau ehangach aelodau Creu Cymru a sefydliadau celfyddydol a diwylliannol ledled Cymru.

Un o'r prif bethau oedd yn achosi rhwystredigaeth gyson ym marn yr aelodau oedd y teimlad nad ydynt yn gallu cyfleu gwir werth cymdeithasol ac effaith y celfyddydau perfformio. Yn benodol, y ffaith nad oes digon o amser i arafu ac adolygu'r system, yn unigol ac fel sector, i gasglu tystiolaeth gadarn a thrylwyr o'r effeithiau a'r heriau rydym ni'n eu hwynebu. Ar draws ein sampl, dim ond un neu ddau o sefydliadau oedd â data ROI neu ROSI hygyrch, gan ei gwneud yn anodd creu darlun cynrychioliadol o'r sector. Mae'r gydberthynas rhwng sefydliadau sydd â mwy o adnoddau a'r gallu i gasglu a gwerthuso data'n gadarn yn arwain at dystiolaeth nad yw'n gwbl gytbwys, ac mae'r rheidrwydd ar sefydliadau llai, sydd â llai o adnoddau, i frwydro i ddelio â phethau sydd angen sylw a'r bylchau mewn sgiliau yn amlygu hyn eto.

Mae prinder offer a systemau canolog i gofnodi, monitro a chyfleu gwir effaith y celfyddydau a diwylliant mewn ffordd sy'n treiddio – drwy adrodd straeon sy'n rhoi pwyslais ar bobl a defnyddio enghreifftiau sy'n creu cyswllt emosiynol.

Roedd pob aelod yn gwerthfawrogi eu cymhorthdal cyhoeddus ac yn cydnabod yr heriau a'r anawsterau mawr y mae Cyngor Celfyddydau Cymru yn eu hwynebu yn yr hinsawdd sydd ohoni. Fodd bynnag, roedd cryn bryder ynghylch y diffyg eiriolaeth gyhoeddus ar gyfer y celfyddydau a diwylliant, neu fframwaith strategol clir i wneud penderfyniadau oddi mewn iddo.

Rydym yn awyddus i ddeall sut gallai ymwybyddiaeth o'r effeithiau a'r heriau rydym yn eu codi yn yr adroddiad hwn fod yn sail i benderfyniadau am fuddsoddiad a chymorth i'n sector. Rydym yn gobeithio y gall yr adroddiad hwn gychwyn deialog ehangach a manylach ynghylch sut i sefydlogi a chydbwysu buddsoddiad cyhoeddus yn ein gwaith. Buddsoddiad a fydd yn ein galluogi i ymdopi â'r heriau, ond yn bwysicach na dim, i rannu'r cyfleoedd dirifedi y mae'r celfyddydau perfformio yn eu cynnig i unigolion a chymunedau Cymru, gan gryfhau gwedd cymdeithasol ein cenedl ddiwylliannol yn ystod y cyfnod anodd hwn.

Atodiad 1.

AELODAU A GYFWELWYD

- Canolfan y Celfyddydau, Aberystwyth (Lleoliad Prifysgol)
- Arad Goch (Cwmni Cynhyrchu)
- August 012 (Cwmni Cynhyrchu / Annibynnol)
- Sefydliad Glowyr y Coed Duon (Lleoliad Awdurdod Lleol)
- Theatrau Sir Gâr (Lleoliadau Awdurdod Lleol)
- Dirty Protest (Cwmni Cynhyrchu / Annibynnol)
- Lighthouse Theatre (Cwmni Cynhyrchu)
- Cwmni Dawns Cenedlaethol Cymru (Cwmni Dawns sy'n Cynhyrchu ar lefel Genedlaethol / Lleoliad)
- Memo Trecelyn (Ymddiriedolaeth Theatr Annibynnol / Lleoliad)
- Canolfan Gelfyddydau Pontardawe (Lleoliad Awdurdod Lleol)
- Pontio (Lleoliad Prifysgol)
- Theatr Glan yr Afon (Lleoliad Awdurdod Lleol)
- Theatr y Sherman (Tŷ Cynhyrchu / Lleoliad)
- Cwmni Theatr Taking Flight (Cwmni Cynhyrchu Theatr)

- Canolfan y Celfyddydau Taliesin (Lleoliad Prifysgol)
- Theatr Clwyd (Tŷ Cynhyrchu / Lleoliad)
- Theatr Colwyn (Lleoliad Awdurdod Lleol)
- Theatr Genedlaethol Cymru (Cwmni Theatr sy'n Cynhyrchu ar lefel Genedlaethol)
- Theatr Iolo (Cwmni Theatr sy'n Cynhyrchu)
- Theatr na NÓg (Cwmni Theatr sy'n Cynhyrchu)
- Theatr y Torch (Tŷ Cynhyrchu / Lleoliad)
- Venue Cymru (Lleoliad Awdurdod Lleol)
- Canolfan Mileniwm Cymru (Canolfan Gelfyddydol Genedlaethol)